

TEMURIYLAR MALIKALARIDAN BIRI-BIBIXONIM.

Gadayeva Mohigul Muxamedovna

Osiyo xalqaro universiteti "Tarix va filologiya" kafedresi assistenti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10396875>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Amir Temurning suyakli ayollaridan biri bo'lgan Bibixonimning hayot yo'li hamda Xurshid Davronning «Bibixonim qissasi yoxud tugamagan doston» asaridan parcha haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Amir Temur, Bibixonim, Samarqand, Qozonxon, Shohruh Mirzo saltanat, malika.

ONE OF THE TIMURID QUEENS IS BIBIKHONIM.

Abstract. This article provides information about the life path of Bibikhanim, one of Amir Temur's beloved women, and an excerpt from Khurshid Davron's "Bibikhanim's story, or the unfinished epic".

Keywords: Amir Temur, Bibikhanim, Samarkand, Kazan Khan, Shahrukh Mirza reign, princess.

ОДНА ИЗ ЦАРИЦ ТИМУРИДОВ-БИБИХАНИМ.

Аннотация. В статье представлены сведения о жизненном пути Бибиханым, одной из любимых женщин Амира Темура, а также отрывок из произведения Хуршида Даврона «Повесть Бибиханым, или неоконченный эпос».

Ключевые слова: Амир Темура, Бибиханым, Самарканд, Казанский хан, правление Шахруха Мирзы, принцесса.

Introduction:

Saroymulixonim Chig'atoy ulusiga mansub xonlardan biri, Qozonxonning qizi bo'lib, 1341-yilda tavallud topgan. Balog'atga yetgach, Movarounnahr hukmdori Amir Qozog'onning nabirasi Amir Husaynga turmushga chiqadi. 1370-yilda, Amir Husayning Balx jangi vafotidan so'ng 26 yoshli Saroymulxonimni Amir Temur nikohiga oladi. Yuksak insoniy fazilatlariga egaligi tufayli Saroymulxonim, Amir Temur ahli ayollari-malikalarining ulug'iga aylanadi hamda „katta xonim“ yoxud „Bibixonim“ mavqei beriladi. U o'z zamonasining yuksak idrokli, farosatli, tadbirkor ayoli va aql-zakovat sohibasi bo'lgan. [1] Shuningdek, husn-latofat bobida ham benazir bo'lgan. Saroymulxonim siyosatdon, insonparvar, sahovatli malika sifatida saltanatni boshqarishda faol ishtirok etgan. Mamlakatning ijtimoiy va madaniy qurilish ishlariga, ayniqsa, tolibi ilmlarni har taraflama qo'llab quvvatlash borasida nom qozongan. Aytishlaricha, Samarqanddagi hozirgi jome' masjidining kun chiqar tomonidan madrasa qurdiradi. Madrasa nihoyatda mahobatli bo'lib, Amir Temur qurdirgan jome' masjidiga tutash bo'lgan. Biroq turli sabablarga ko'ra vayron etilgan. Sohibqiron farmoniga binoan, 1399-1404-yillarda jome' masjid qurib bitkazildi. Ba'zi rivoyatlarda Amir Temur masjidini dono va oqila xotini Saroymulxonimga tuhfa qilgan, deyishadi. Shuning uchun bo'lsa kerak Amir Temur jome' masjidi ham Bibixonim nomi bilan shuhrat topgandir. [2] Temuriyodalar tarbiyasi bevosita Bibixonim bilan bog'liq. U Shohruh Mirzo, Mirzo Ulug'bek, Muhammad Sulton, Xalil Sultonlarning ilm-ma'rifatni anglashida rahnamolik qilgan. Ayniqsa, Mirzo Ulug'bek sog'lom o'sishi, diniy va dunyoviy bilimlarni mukammal egallashida, Bibixonimning mehnati beqiyosdir.

Sohibqiron Temurning o‘limidan so‘ng, Samarqand taxti, uning nabirasi Xalil Sultonga o‘tdi shu davrda Bibixonim ancha qiyinchiliklarga duch keladi. 1409-yilda Samarqand taxtini Shohruh Mirzoning to‘ng‘ich o‘g‘li Mirzo Ulug‘bek egallaganda, sevikli buvisi Bibixonim hayotdan ko‘z yumgan edi.[3]

Materials and Methods:

Xurshid Davronning «Bibixonim qissasi yoxud tugamagan doston» asaridan parcha.

Qozonxon bobosi Chingizxon kabi shohona qasrda o‘tirib, bazmu-jamshid qilishdan, ot minib ovga yoki dushman ustiga bostirib borib, qilich chopishni ma‘qul ko‘rarkan. Ammo suyakli xotini unga qiz tug‘ib bergan kundan boshlab, u bu odatlarini tashlab, kecha-kunduz qizalog‘i bilan ovunishni, u bilan mashg‘ul bo‘lishni hamma narsadan ustun qo‘yadigan bo‘libdi. U kelajakda qizim bir saroy mulki bo‘lsin, deb farzandimga Saroymulxonim deb ism qo‘yibdi.[4]Vaqt Qozonxon navqiron chog‘ida yo‘lbarsga qarata uzgan kamon o‘qidek tez uchib, Saroymulxonim o‘n oltiga to‘libdi. Yosh xonchanning husni-jamolini ko‘rganing hushi boshidan uchib, tili kalimaga kelmay qolarkan. O‘sha davr shoirlaridan biri: Agar uning husn-jamolini so‘z ila tasvirlamoqchi bo‘lsak, o‘jizlik qilib, gunohga botish mumkin, zero qizning latofatini ta‘riflashga qodir so‘zlar dunyoda yo‘qdir”, — deb aytgan ekan. O‘n olti yashar sohibjamol mag‘rur edi, o‘ziga-o‘zi maftun edi. Oyoqlaridagi kumush halqalarni jaranglatib, saroy bog‘ida o‘ynab yurar, ne-ne yuraklar bu kumush halqachalar tovushini eshitib, hushidan ayrilarkan. Qozonxon suyakli qizining bo‘y yetganini ko‘rib, Shomu Iroq, Chinu Mochin, Dashti Qipchog‘u Saqlab, Xurosonu Hindiston tomonlarga karvonlar yo‘llab, eng noyob duru-gavharlar, qimmatbaho taqinchoqlar, xos liboslar keltirishga amr etibdi. Karvonlar aytilgan buyumlarni olib kelishi bilan, u yana Misr va Fors, Rum va Yunon tomonlarga karvonlar jo‘natib, yana yangi taqinchoqlar va liboslar olib kelishga buyurar ekan. Zarbof kabolar, zarrin peshonabog‘lar, ipak kamzullar, dur qadalgan kamarbandlar, sadaf bilan bezatilgan tilla kovushchalar, baxmal, belburma ko‘ylaklar bilan kelgan karvonlar to‘ppa-to‘g‘ri Qozonxon qasri darvozasi oldiga kelib to‘xtar ekan. Dunyoning to‘rt tomonidan chiqqan savdo karvonlari oshiqib-toshiqib, Qozonxon manziliga kelishardi. [5]Genuyaliklar va o‘rislar, qora belbog‘ bog‘lagan armanilar, peshonalariga xol qo‘ndirgan hindlar, bellariga chilvir bog‘lagan juhudlar Qozonxon qasriga birinchi bo‘lib kirish uchun yelib-yugurishar, o‘zaro yoqa bo‘g‘ib janjallashishar, ammo Qozonxon deyarli hamma mollarni sotib olayotganini ko‘rib, yana hamdard va hamjamiyat bo‘lishardi.

Results and Discussions:

Saroymulxonim o‘n olti yoshga to‘lgan kuni xon qiziga munosib kuyov izlay boshlabdi. Shu maqsadda qirq bir mamlakatga chopar yuborib, shahzodalarni huzuriga chorlabdi. Ammo kelgan shahzodalarning birini qizi yoqtirmas, boshqasini o‘zi yoqtirmay, hammasini rad javob bilan, noumid qaytaribdi. Kunlarning birida, jasurligi va donoligi bilan mashhur Amir Temur uning saroyiga kirib kelibdi. Bu tashrifdan xon behad quvonib ketibdi. U qiziga bahosi bir shahar xirojiga teng shohona liboslar kiydirib, bir viloyat xirojiga teng taqinchoqlarni taqdirib, Amir Temur oldiga olib chiqibdi. Amir Temur qizga qarab “yo‘q” degandek bosh chayqabdi. Qozonxon “Amirga qizim yoqmadi”, — deb o‘ylab, xafa bo‘libdi. Lekin umid uzmaabdi. Qizini mamlakatning bir yillik xirojiga teng keladigan, hali ko‘z ko‘rmagan libosu zar-zevarga o‘rab, yana navqiron Amirga ro‘para qilibdi. Amir Temur yana “yo‘q” degandek bosh chayqabdi.

Tamom esankirab qolgan Qozonxon xizmatkorlariga bor taqinchoqlarni shu yerning o'ziga olib kelishni buyuribdi, o'zi bo'lsa qizi taqqan taqinchoqlarni yulib ola boshlabdi. Saroymulxonim birpasda oddiy oq ko'ylagi bilangina qolibdi. Shunda Amir Temur "ma'qul!" degandek mamnun bosh irg'abdi. Qozonxon esa hayron emish. Shunda Samarqandning navqiron amiri yengil bir ta'zim qilibdi-da:

— Xon, go'zallikka taqinchoqlar yarashmaydi! – debdi.

Bu so'zlar ma'nosini anglagan oqila qiz boshini ko'tarib birinchi bor Amir Temurga qarabdi. Ikki ko'z suhbat boshlanibdi. Qizning ko'zi debdi: "Men shu erkakni bir ko'rishda sevib qoldim. U qaerga borsa, men ham birga ketaman. U kimni suysa, uni suyaman, kimni yomon ko'rsa, shuni yomon ko'raman. U meni qilichi bilan himoya etsa, men uni muhabbatim bilan asrayman". Yigitning ko'zi debdi: "Sen sahro gulidek dilrabosan, oyjamol. Bahor yomg'irlari yuvgan gul yaprog'idek yuzlaringda zarra dog' yo'q, oyoqlaringdagi kumush halqachalar tovushini yuragim qo'shig'iga jo'rovoz qilay, oyjamol. Ko'zlaring tubida jimirlab turgan cho'g'ni olovga aylantiray, oyjamol. Seni tulporimga mindirib olib ketay, oyjamol". Qizning ko'zi debdi: "Sening tulporing – uchqur, qiliching – keskir, qalqonning – o'q o'tmas, yuraging – ochiq, ammo otingni muhabbatim quvib yetgay, qiliching senga bog'langan ko'nglim iplarini qirqolmas, ishqim o'qi sovutingni teshib o'tgay, yuragingga kiray, begim. Unda necha bahorlar sadosi bo'lsa, meniki bo'lsin, necha qishlarning sovug'i bo'lsa, ularni isitay, necha kuzlarning hasrati bo'lsa, ko'nglimga olay, necha yozlarning tashnaligi bo'lsa, ko'zyoshlarimni ichiray... Meni bu yerdan olib ket, begim. Men uchun kaloming bolday shirin bo'lsin, qo'lingdagi taft ko'ksimdagi qo'rquvni eritsin, hadikni quvsin". Yigitning ko'zi debdi: "Sen sahro o'rtasidagi gulzorsan, oyjamol. Shu gulzor tikanlari meniki. Ko'zlaring bir juft charosdek, lablaring gul bargidek, qomating shamshoddek... Kaloming – totli, raftoring – latofatli. Olovlar ichida yashagan bir yigitman, bo'ronlar qo'ynida adashgan yo'lchiman, dunyolar ichida yashagan mitti zarraman. Endi sen ol bo'l, bo'ron bo'l, dunyo bo'l, oyjamol". Qizning ko'zi debdi: "Sening tovushingni eshitib dunyoga kelgandayman. Sen yoqib qo'ygan chiroqni ko'rib yo'l topgandayman. Sen aytgan so'zni izlab yurgandayman... Tovushingni eshitib keldim, endi qanday ketay. Sen yoqqan chiroqni topdim, endi qayga ketay. Sen aytgan so'zni eshitdim, seni qandoq unutay, begim?"

Amir Temur ovoz chiqarib:

— Xon, go'zallikka taqinchoqlar yarashmaydi! – debdi...

Ko'zlar gaplashganda, so'zlar ojiz qoladilar.

Ko'zlar gaplashganda, muhabbat tilmochlik qiladi.

Ko'zlar gaplashganda, dunyoni sukunat bosadi.

Dil dengiz bo'lsa, ko'z shu dengizning suvini yorug' dunyoga in'om etayotgan chashmadir.

Ko'zlar so'zlashganda, ular dillarni ham osmonga ko'tarib uchadilar: yerdagi dasht yovshanlari islari ham, qasrga kirish uchun navbat talashayotgan savdogarlarning janjal-suroni ham, qasr ortidagi yaylovda bir-biri bilan o'ynashayotgan arg'umoqlarning sarmast kishnashlari ham, Qozonxonning hayron nazari ham ularga begona edi.

Ko'zni yumgil, ko'zga aylansin ko'ngil.

Conclusion:

Tarixiy manbalarning guvohlik berishicha, Bibixonim o‘z zamonasining yuksak idrokli, farosatli, tadbirkor, maslahatdosh va yetuk aql-zakovat sohibasi, shuningdek, husn-latofat bobida ham benazir edi. Bibixonim insonparvar, vatanparvar, mamlakatning siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayotidan yaxshigina xabardor bo‘lgan, saltanat ishlarida dono maslahatlari bilan qatnashib turgan ayol edi. Ayniqsa, ilm-ma‘rifatga alohida e‘tibor berar, tolibi ilmlarga homiylik qilardi. Sohirqiron Amir Temurning harbiy yurishlarida ko‘pincha hamrohlik qilgan. Bibixonim saltanatni boshqarishda vujudga kelgan ayrim muammolarni hal qilishda o‘zining oqilona maslahatlari bilan faol qatnashgan. Amir Temur Bibixonimga oshkora bo‘ysunmasa-da, biroq uning oqilona maslahatlariga o‘zida qandaydir ehtiyoj sezib turgan.

REFERENCES

1. Turg‘un Fayziev “TEMURIY MALIKALAR” A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti 1994 1-b[1]
2. Mannonov B.S. Amir Temur diplomatiyasi. – B. 106.[3]
3. Ibn Arabshoh,. Amir Temur ta’rixi. – Toshkent: Mehnat, 2012. 1 kitob . – B.239-240.[4]
4. Gadayeva, . M. . (2023). THE UNIQUE SIGNIFICANCE OF MASTERING SOCIAL SCIENCES DURING THE DEVELOPMENT OF THE NEW UZBEKISTAN. *Modern Science and Research*, 2(10), 459–464. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/25292>
5. Shokir o'gli, U. S. (2023). MILLIY QADRIYATLARIMIZ ASROVCHISI. *Journal of new century innovations*, 35(1), 79-80.
6. Rokhila Bafoeva 2023. The Concept of Education in English and Uzbek Proverbs. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769). 1, 9 (Nov. 2023), 292–296
7. Bafoeva, R. (2023). NEW METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES. *Modern Science and Research*, 2(10), 58-63.
8. Pirmanovna, N. G., & Bafoeva, R. (2022). NATIONAL AND CULTURAL PROVERBS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES AND THEIR UNIVERSAL FEATURES. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(4), 500-503.
9. Toshpo‘latova, S. (2023). ETHNOLOGICAL ANALYSIS OF CALENDRIAL CALCULATION AND LENGTH MEASUREMENTS OF KHUF VALLEY TAJIKS IN THE RESEARCHES OF MS ANDREYEV. *Modern Science and Research*, 2(10), 291-299.
10. Toshpo‘latova, S. S. (2023). TOJIKLAR MILLIY KIYIM-KECHAKLARI VA “BESHMORAK” MAROSIMINING ETNOLOGIK TAHLILI. *SCHOLAR*, 1(28), 395-401.
11. Sadullayev, U. (2023). O‘zbekistonda xotin-qizlarga berilayotgan e‘tibor: mahalla boshqaruvida xotin-qizlarning roli. In *Oriental Conferences* (Vol. 1, No. 1, pp. 551-556). OOO «SupportScience». Shokir o'gli, U. S. (2023). MILLIY QADRIYATLARIMIZ ASROVCHISI. *Journal of new century innovations*, 35(1), 79-80.
12. Toshpo‘latova, S. (2023). A STUDY OF THE WEDDING CEREMONY OF THE TAJIKS OF AFGHANISTAN. *Modern Science and Research*, 2(9), 84-89.

13. Muxamedovna, G. M. (2023). UCHINCHI RENESANS DAVRIDA AJDODLARIMIZ MEROSINI ORGANISH ORQALI INTEGRATSION TA'LIMNI YANADA TAKOMILLASHTIRISH TAMOYILLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 22(1), 35-38.
14. Muxamedovna, G. M. (2023). KREATIV YONDASHUV ASOSIDA DIDAKTIK MATERIALLAR YARATISH MEKANIZMLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 21(3), 12-14.
15. Toshpo'latova, S., & Ashurova, G. (2023). THE HISTORY AND DESCRIPTION OF THE WORK OF MS ANDREYEV-" ARK BUKHARI". *Modern Science and Research*, 2(9), 404-409.
Toshpo'latova, S. (2023). A STUDY OF THE WEDDING CEREMONY OF THE TAJIKS OF AFGHANISTAN. *Modern Science and Research*, 2(9), 84-89.
16. Toshpo'latova, S., & Ashurova, G. (2023). THE HISTORY AND DESCRIPTION OF THE WORK OF MS ANDREYEV-" ARK BUKHARI". *Modern Science and Research*, 2(9), 404-409.
17. Toshpo'latova, S. S., & Naimov, I. N. (2023). MS ANDREYEV–O'RTA OSIYO XALQLARI ETNOGRAFIYASINING YIRIK OLIMI. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(8), 1214-1222.
18. Naimov, I., & Toshpo'latova, S. (2023). MARRIAGE CEREMONY OF TAJIKS IN THE WORK OF MIKHAIL STEPANOVICH ANDREYEV "TADJIKI DOLINI KHUF". *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 3(1), 16.
19. Muxamedovna, G. M. (2023). INNOVATSION TALIM-BUYUK KELAJAK POYDEVORI. *World scientific research journal*, 17(1), 74-76.
18. Bozorova, R. (2021, September). Methods and Means of Cultivating Kindness in the Family of the Uzbek People. In " ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM (pp. 43-44).
19. Orifjonovich, O. A. (2023). The Main Features of Conceptual Metaphors in Modern Linguistics. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769)*, 1(9), 365-371.
20. Ollomurodov, A. (2023). CINEMA DISCOURSE ANALYSIS AND THEORETICAL FOUNDATIONS IN LINGUISTICS. *Modern Science and Research*, 2(10), 500-505.
21. Ollomurodov, A. (2023). MULTIDISCIPLINARY AND INTERDISCIPLINARY STUDY OF METAPHOR. *Modern Science and Research*, 2(9), 136-139.
22. Muxamedovna, G. M. (2023). XXI ASR KÓNIKALARINI SHAKLLANTIRISHDA INTEGRATSIYALASHGAN TA'LIMNING MUAMMO VA YECHIMLARI. *PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS*, 3(26), 93-96
23. Muxamedovna, G. M. (2023). XXI ASR KÓNIKALARINI SHAKLLANTIRISHDA INTEGRATSIYALASHGAN TA'LIMNING MUAMMO VA YECHIMLARI. *World scientific research journal*, 20(1), 135-138.
24. Muxamedovna, G. M. (2023). INNOVATSION TEXNOLOGIYARNI O'ZLASHTIRISHDA TALABALARNING KREATIVLIK SALOHİYATINI

- RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI. OBRABOVANIE HAYKA II
ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 21(3), 3-6.
25. GADAYEVA, M. M. INTEGRATION TA'LIMDA MANTIQUIY VA TANQIDIY
TAFAKKURNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI. *PSIXOLOGIYA*
Учредители: Бухарский государственный университет, (2), 60-64.
26. Kizi, R. S. S. (2023). Reforms Implemented in the Spiritual and Cultural Sphere in New
Uzbekistan. *American Journal of Science on Integration and Human Development* (2993-
2750), 1(9), 141-147.
27. kizi, R. S. S. . (2023). METHODS OF USING THE NATIONAL IDEA AND
SPIRITUAL VALUES IN THE FIGHT AGAINST "POPULAR CULTURE".
JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE, 2(11), 108–112. Retrieved from
28. Bobohusenov, A. (2023). QADIMGI VARAXSHA DEVORIY GANCH VA LOY
BEZAKLARI. *SCHOLAR*, 1(28), 303-308.
29. Akmal, B., & Ismat, N. (2023). BAQTRIYANING BRONZA DAVRI ARXEOLOGIYA
YODGORLIKLARINING JOYLASHUVI VA MODDIY MADANIYATI. *Innovations in*
Technology and Science Education, 2(8), 73-80.
30. Bobohusenov Akmal. (2023). BUXORO VOHSINING ANTIK DAVRI SHISHA
BUYUMLARI. *TADQIQOTLAR*, 25(2), 208–211. Retrieved from
<http://tadqiqotlar.uz/index.php/new/article/view/307>
31. Bobohusenov Akmal Ashurovich. (2023). THE MATERIAL CULTURE OF THE
TOMBS OF THE ANCIENT AND EARLY MEDIEVAL PERIOD. *International Journal*
Of History And Political Sciences, 3(11), 24–29.
<https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue11-06>
32. Adizovna, S. M. (2023). Code-Switching and Multilingualism: Exploring the Dynamics
of Language use in Uzbekistan. *American Journal of Language, Literacy and Learning in*
STEM Education (2993-2769), 1(9), 549-553.
33. Shodieva, M. (2023). UNDERSTANDING SOCIOLINGUISTIC APPROACH IN THE
ENGLISH CLASSROOM. *Modern Science and Research*, 2(10), 64-68.
34. Maftunabonu, S. (2023). THE DIFFERENCE BETWEEN TRADITIONAL AND
MODERN TEACHING METHODS. *Modern Science and Research*, 2(10), 829-831.
35. Shodieva, M. (2023). MASTERING ENGLISH IN A MONTH: EFFECTIVE
STRATEGIES FOR RAPID PROGRESS. In *Academic International Conference on*
Multi-Disciplinary Studies and Education (Vol. 1, No. 19, pp. 83-87).
36. Bobojonova, D. . (2023). ANALYSIS OF IDIOMS THAT PRESERVE BOTH FORM
AND CONTENT IN MAHMUD KASHGARI'S "DEVONU LUG'OTIT
TURK". *Modern Science and Research*, 2(9), 64–67. Retrieved from
<https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/23909>
More Citation Formats
37. Bobojonova, D. (2023). MAHMOUD QOSHGARI'S "DEVONU LEXICOTIT TURK"
AND ITS PLACE IN LINGUISTICS. *Modern Science and Research*, 2(10), 538–540.
Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/24506>

38. Narzullayeva, S. (2023). BASIC CRITERIA FOR GOOD SPEECH. *Modern Science and Research*, 2(10), 494-499.
39. Narzullayeva, S. (2023). THEME AS A LITERARY CATEGORY AND VARIETIES OF TOPICS. *Modern Science and Research*, 2(6), 1057-1064.